

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертация на тема: „**Проблемът за човешкото тяло в християнската философия – съвременни измерения**“ на **Радосвета Хубанчева-**

Цветкова, ИИОЗ-БАН, за придобиване на научна и образователна степен

ДОКТОР по философия, проф.направление 2.3

От рецензент: професор, дфн Стефан Пенев; ИИОЗ –БАН.

Дисертацията на докторантката е с обем 231 стр.. Има **Увод**, **3 глави**, всяка една разпределена симетрично на по три параграфа/ **по 3 §/** и **Заклучение**. Приложена е библиография, отделно от индекса за цитиране, с 244 заглавия на авторски произведения, от които 182 на кирилица и 62 на латиница. Авторката добре е структурирала дисертацията и професионално е изпълнила изискванията за представяне на труда в Автореферат. По темата на дисертацията са публикувани и апробирани с доклади на научни конференции 6 публикации, от които 2 студии и 4 статии. Има и 7-ма студия извън темата на дисертацията, но също по библейска проблематика.

В **Увода** добре са представени и обосновани предметът на изследване, целите и задачите, които авторът си поставя. Основна цел на автора е “ разкриване на понятието за човешкото тяло в дискурса на формирането и многопластовото развитие на християнската антропологична идея“, а конкретните задачи са формулирани така: “да се изследват и систематизират ключови антропологични понятия в християнската метафизична картина за света и човека“; да се изведат философските и религиозни идеи за „ човека като субстанциално единство от душа и тяло в Православния Изток и Латинския Запад“; интердисциплинарно изследване на “ проблемно поле между философия и християнска антропология, свързано с *психофизичния проблем*“ при създаване на „собствена позиция“; критичен анализ на “ постмодерния проект за човека“; извеждане на „онтологичната и аксиологичната значимост на човешкото тяло...и ролята му в духовно-нравствената реализация на личността в условията на съвременната социокултурогенеза и иновационни технологии“, където „най-слабото ... звено се оказва самият човек“.

Проблематиката на представения дисертационен труд още в самото начало разкрива, че изборът на зададената тема е сериозно творческо предизвикателство за самия автор. Това обстоятелство предполага значителни по обем специализирани трудове и изследвания с различни

изходни антропологични принципи и интерпретационни подходи в съществуващия философски плурализъм и различни теологични школи и направления. Към това следва още да се добави, че освен постоянно нарастващият масив от нови научни и открития за човека и неговото тяло, специално християнската философско-антропологична идея е уникална по рода си, тъй като в религиозен историко-философски план тя има свой напълно различен многопластов хилядолетен произход и идейно развитие. Положителна страна на дисертацията обаче е, че въпреки широкообхватните ѝ проблемни параметри, водещите концепции са тематизирани правилно и систематично разработени, като интерпретиращите аналитично-теоретични разработки са въплътени в стегната, стройна и логична концептуална конструкция. Най-последователно е запазена не само червената линия на основните проблеми, но във всички глави и в заключението има акумулиране на съдържание и развитие на основните идеи.

Добре са диференцирани в дисертацията полетата на изследване: онтологично, антропологично, социокултурно и хуманистично. Аспекти на Mind-Body*Body-Mind problem правилно са класифицирани като: онтологичен, епистемологичен, аксиологичен. В хода на дисертацията самото предложение за решение тръгва от вярната предпоставка: за „неразделната единна духовна психофизична конституция“ на човека, който изключва както радикалния монизъм и дуалистивния паралелизъм, така и концепцията на безпринципния плурализъм на „матрьошката“. Има случаи, в които не съм споделям авторските концепции и опити за решения на психофизичния проблем, но дори и тогава те са представени професионално, което е достатъчно основание за една положителна рецензия. Използваните и взаимно допълнящи се един друг методи като: „историко-философски, критично-компаративен, феноменологичен, както и интердисциплинарните социоантропологичен, културно-антропологичен, историко-критичен в диахронен и синхронен план и историко-херменевтичен метод, прилаган при разкриване генезиса на понятия в терминологичния блок, съдържащ се в свещените текстове“ са адекватни за целите и задачите на дисертацията. Но бъдещи изследвания според мен биха се обогатили допълнително от евристичната мощ на диалектичката логика.

С оглед на поставените изследователски цели подходът на авторката се оказва изключително продуктивен. Той има в реализира и има за краен резултат системност и вътрешна идейна съгласуваност, внасящи терминологична яснота, смислово стегната концептуална конкретност и фактологичност при разкриване на християнската философско-антропологична интерпретация на психофизичния проблем в неговите

комплексни измерения. В дисертационното изследване като работен метод са възпроизведени в синтезирана форма и изводи съдържателни определения на ключови антропологични проблеми, отварящи еднакво широко достъпа както към базисни метафизични категории като битие, съзнание, дух, субстанция и трансцендентност, така и към широк спектър от невралгични проблеми, съдържащи се в антропологичния проект на постмодернизма, в биоетическите измерения на либералната евгеника и манипулациите на съвременните биотехнологии, свързани с трансформациите и тъй нар. биологично конструиране, усиляване и подобрене (enhancement) на човешкото тяло.

В момент на глобален антропологичен поврат, поставящ във все по-радикална и тотално противопоставена критична форма класическите метафизични категории и начини на мислене в областта на философското познание, с точен и системен подход в дисертацията аргументирано са защитени основни стълбове на християнската философия. При проблема за човешкото тяло и телесност, се имат предвид онтологичният, епистемологичният и аксиологичният им статус. Те са разработени като приноси постановки за онтологична даденост на познаващият субект „аз-а“, с неговото съзнание и самосъзнание и още като духовна (pneuma), душевна (psyche) и телесна (soma) реалност на цялостния и единен антропос в природната му изначалност или с теологичния изказ на „богосътвореност“.

Още от **гл. Първа и Втора** стабилна основа за формулиране, разбиране и решаване на актуалните проблеми през XX и особено през XXI в. и с оглед на целите и задачите на дисертацията е сериозната класификация на философските и религиозните доктрини както и придържането към утвърдени и станали необходими и неотменими класически за световното познание традиции, на чиято основа да се търси новаторството. Това са фундаменталните детерминационни линии във философията: От Платон и неоплатониците през александрийската школа - особено Филон и Ориген, през Августин до съвремените спиритуализъм, диригистки еволюционизъм/Шарден/ и критичния процесуален реализъм/Уайтхед/ ; а също така от Аристотел, през Тома Аквински до съвременния томизъм и тризначната метафизика на неотомизма. Започнатият в гл. първа концептуален и категориален анализ се доразвива в **гл. Втора** на дисертацията. Напълно логично, както това е във всички световни религии на т.нар. „кодифицирана свещена писменост и религиозен канон“, формирането на христи-

янското понятие за човешко тяло е потърсено най-напред в библейските му първоначала и основания. Това формиране е аналитично разкрито в историко-философски план с най-значителните му идейни звена, като се мине през Средновековното теологично наследство, Новата философия с метафизичните системи на Декарт, Малбранш и Спиноза, след което следва интерпретацията на възгледите за човешкото тяло в съпоставителния им план между категориите същност „essentia“ и съществуване „existentia“ и накрая се стига до философските парадигми на постмодернизма и сложния комплекс на Mind–Body–Problem. Пак там под влиянието на философията на екзистенциализма човешкото битие, осмислено и актуализирано координатната система на категориите „същност (essentia“) и „съществуване (existentia)“, придобива в християнската философия напълно нови измерения и друга антропологична проекция. А тук не може да се мине без Хайдегер и Ясперс, което е добре разбрано и от дисертанта.

В гл.3 е показано как в модернизма се правят опит за ревизия на философската холистичност чрез отслабване на понятието “битие“ и как са сменени традиционните теоретико познавателни субект-обектни отношения с нова „безсубектна философия“ при коренна промяна на ракурса на традиционния „Mind-body-problem“. В създадената нова концепция за субекта, той е лишен от субстанциалната си същност и се представя само като съвкупност от биологични и социални детерминанти.

Една от значимите проблемни постановки в дисертационния труд е свързана със съвременните биотехнологии и трансформацията на човешкото тяло във философско-антропологичните му и биоетически измерения. Тук преди всичко се откроява диференцираният аналитичен подход на автора, че биотехнологиите на прагматично ниво са само част от проблемите на научните технологии, дълбоко вкоренени в ориентацията на човека за преобразяване на света и природата като доминиращ тренд на нашето съвремие. Паралелно с това обаче по същество и в дълбочина се разглежда и амбивалетността на научния прогрес при развитието на високотехнологичната научна медицина, генетика и биотехнологии, пораждащи сложни философски, етически и юридически въпроси, отнасящи се до човешкото тяло и телесност. Обективно и критично в дисертацията се разкрива, че става въпрос за рискови фази на преход, при които човекът и високотехнологичната му и биотехнологична интервенция започват безконтролно да разрушават с фатални последици жизнения свят

на човека и природата на самия човек, поради което философско-антропологичните принципи неизбежно имплицират в себе си основни биоетически норми и критерии с паралелната им религиозно-философска рефлексия. Оттук следва категоричният извод, че това налага етизацията на науката да отчита много точно риска от съществуващите нови реалии, защото самото оцеляване на човека, сега зависи от самия човек. Силната съдържателна и водеща теза тук е подкрепена и реалистично аргументирана с безусловните изисквания на хуманните и теологични принципи на Алберт Швайцер за „благоговейно чувство на преклонение пред живота“ и на Ханс Йонас с неговия „категоричен етически императив, насочен към съхраняване на свещения дар на човешкия живот.“

С висока степен на аналитично-теоретична разработка е също така третият раздел на трета глава, отнасящ се до актуализацията на проблемното поле „човешко тяло“ в християнския философско-антропологичен модел. В тази част се търсят нови конвергентни идеи на синтез с възможност за вграждането им в актуализацията на християнската философско-антропологична парадигма. В случая е творчески приложен водещият принцип, че глобалният антропологичен поврат означава за християнската философия и всеобхватен интердисциплинарен синтез. Като е избегнат всякакъв вид еkleктизъм в този план са вградени актуални приноси на мислители от западноевропейската мисловност (Макс Шелер, Ет. Жилсон, Габр.Марсел, Хавиер Субири и Карл Ранер) и от руската религиозна философия (Вл. Соловьев, Сергей Булгаков, Павел Флоренски и Семьон Франк). Разработената по този начин проблематика може да бъде преценена като напълно удачна с пълноценно разгръщане на изследователските качества на дисертанта. Напълно аргументирано в рамките на тази актуализирана концептуализация и систематизация са разкрити метафизичните основания на човешкото битие. По този начин е обособено още по-концентрирано централното смислово ядро, че християнската антропологична идея напълно логично би могла да бъде сведена до абсурд (*reductio ad absurdum*), ако душа и тяло не са „онтологична даденост“ не само като биологичен център и основа на човешкия живот, но и като субстанциална предпоставеност на дух, душа и тяло в отношение към Трансцендентността, постулирана като основание за тяхното битие.

Дисертацията е основана върху автентичен изворов материал, фундаментални трудове и селективно подбрани специализирани изследвания

на чуждестранни и български учени и изследователи. Налице е компетентно познаване и боравене с ползваната литература и библиографска осведоменост на английски, немски, руски и български език, достатъчна за обосноваване и резултатно решаване на поставените в дисертацията цели и задачи. Дисертантът рефлектира всяка нова филиация на философско-антропологични и теологични идеи с прилагане на комплексни методи, съобразени с изискванията на съвременната философска наука. Тя е терминологично точна, прецизна и с ясни формулировки в идеен и концептуален план. Дисертацията дава адекватен отговор на предизвикателствата на сциентисткия интерпретационен поврат при обяснението на света в постмодернистката философия на деконструкцията и теориите за „постчовека“, за „тяло без органи“, „тяло без телесност“, „тяло без пространство“, „квазитяло–симулакрум“, „субектност без битие“, „тяло-текст“, „тяло-биопоема“. Тя успява да преодолее и капана на псевдо-философските концепции за „отслабване на категорията битие“.

В заключение на всичко като цялостна оценка отчитам, че: Представеният дисертационен труд представлява успешно и завършено произведение с ясно формулирани и аргументирано защитени принципни изводи, с идейно и фактологично богатство, с прецизен анализ на проблемните постановки и с безспорно приносен характер в съответствие с критериите и изискванията на философската антропология, философията на религията и религиознанието. Основните приносни моменти са коректно посочени в авторовата самооценка.

Всичко това ми дава пълното основание да **гласувам „ЗА“** ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“, по професионално направление 2.3 - философия, и да предложа на уважаемите членове на Научното Жури да подкрепят с „ДА“ дисертацията на Радосвета Хубанчева-Цветкова.

28.03. 2018 г.

Рецензент - Проф., дфн Стефан Пенев: